

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, Security Studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Ulrich Wollner – Jaroslav Ušiak
Article / Článok: Reflexia súčasného chápania politickej slobody
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.8-12>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

MOURAL, U.- Ušiak, J. 2020. Reflexia súčasného chápania politickej slobody. In *Politické Vedy*. [online]. Vol. 23, No. 3, 2020. ISSN 1335 – 2741, pp. 8-12. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.8-12>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

REFLEXIA SÚČASNÉHO CHÁPANIA POLITICKEJ SLOBODY

A REFLECTION OF THE CURRENT UNDERSTANDING OF POLITICAL FREEDOM

Ak by sme chceli diskutovať o tom, ktorý z pojmov v politickej vede ako aj v politickej filozofii patrí medzi najvplyvnejšie, najznámejšie, najstaršie a najfrekvencovanejšie, tak by sa medzi nimi istotne nachádzala sloboda. Spojmom sloboda sa môžeme stretnúť nielen pri rozprave týkajúcej sa politológie, politickej filozofie, ale aj v každodennej medziľudskej komunikácii. Intenzita a popularita používania slova sloboda občanmi i politickými teoretikmi však len malou mierou vyjasnila jeho význam.¹ Ak by sme v skúmaní významu slobody chceli dospieť k relevantným výsledkom, tak by v prvom rade bolo potrebné špecifikovať, že predmetom nášho záujmu je politická sloboda. Je to nevyhnutné z toho dôvodu, že pojem sloboda je chápaný rôznymi spôsobmi (metafyzickým, psychologickým, morálnym, sociálnym, ekonomickým, právnym a inými), ktoré navzájom korelujú.² O slobode budeme teda ďalej uvažovať ako o politickej hodnote. Nebudeme však predstavovať rôzne definície slobody, ale načrtne problematiku chápania tejto politickej idey. Začnime teda tým, že politickú slobodu možno najjednoduchšie charakterizovať ako stav, či možnosť človeka konať čo chce, a to bez tlaku okolia, bez donútenia.³ Nevyhnutné je však dodať, že takéto konanie sa realizuje v štáte, či inej forme politického zriadenia. **Richard Schmitt** konštatuje, že sloboda si vyžaduje viac ako len schopnosť robiť to, čo človek chce: takáto osobná sloboda existuje iba vtedy, keď to umožňujú

<https://doi.org/10.24040/politickevedy.2020.23.3.8-12>

¹ Wilhelm Weischedel k tomu v paragrafe 39 napísal: „...žiadny filozofický problém, v ktorom by zapletanie problému na jednej strane, mátenie pojmu a odtiaľ vznikajúce dvojznačné používanie slov na strane druhej, dosiahlo podobného stupňa ako u problému slobody.“ (Weischedel, 1999)

² Giovanni Sartori (1993) v tejto súvislosti spomína skúmanie prepojenosti psychologickej, intelektuálnej, morálnej, ďalej sociálnej, ekonomickej, právnej, politickej slobody a ďalších. Napriek vzájomnej prepojenosti, pre uspokojujúce pochopenie, musí dochádzať k ich diferenciacii, skúmaniu aspektov samostatne, s vedomím a prihliadaním na ich reciprocitu.

³ V najjednoduchšom zmysle slova vyjadruje činnosť podľa vlastných predstáv subjektu, bez akéhokoľvek obmedzenia. (Heywood, 2005)

sociálne a politické inštitúcie. Záruky slobody prejavu alebo slobody byť politicky aktívnymi sa počítajú iba vtedy, keď existujú inštitúcie, ktoré tieto slobody chránia a presadzujú. Každý z nás závisí od našej osobnej slobody na sociálnych inštitúciách, ktoré sú okolo nás. Na otázku, čo je to sloboda, možno uspokojivo odpovedať iba tým, že hovoríme o spoločnosti, v ktorej človek žije a ako dokáže (alebo nedokáže) zabezpečiť osobnú slobodu svojim občanom. (Schmitt, 2009) Ak sa budeme venovať úvahám o slobode v súlade s uvedeným vymedzením, tak možno konštatovať, že je to veľmi frekventované politické heslo, ktoré má veľmi pozitívnu konotáciu. Jeho kladný obsah vyplýva aj z toho, že obsahu jeho antonymu – neslobode a jej krajnej podobe otroctvu⁴ – by sme sa chceli vyhnúť. Ten, kto je neslobodný, nemá totiž možnosť vyjadriť svoj názor či zúčastniť sa zhromaždenia, ale musí konať tak, ako zaňho rozhodol niekto iný. Pri jeho rozhodovaní je permanentne prítomná vonkajšia prekážka – niekto cudzí.

Ako však môže človek slobodne konať a ako môže svoju slobodu uplatňovať v spoločnosti? V diskusiách, najmä medzi mladými ľuďmi, je možné často počuť názor: „*máme slobodu, takže si budem robiť, čo chcem.*“ Ak by sa však týmto heslom riadili všetci občania, tak by sa čoskoro ukázalo, že neobmedzenou osobnou slobodou nemôžu disponovať všetci. Absolútna individuálna sloboda jedného by totiž bola konfrontovaná s absolútnou individuálnou slobodou iných, čím by sa život v spoločnosti stal nemožný. Pre život v spoločnosti totiž platí pravidlo: „*moja sloboda končí tam, kde začína sloboda môjho spoluobčana.*“⁵ Spoločnosť teda obmedzuje úplnú slobodu svojich jednotlivých členov v takom

⁴ Richard Schmitt uvádza, že myšlienka slobody sa vyvíjala po niekoľko tisícročí v opozícii voči inštitúcii otroctva. Otroci sú úplne závislí od ostatných, dokonca aj pre ich samotnú existenciu. Nie sú to osoby samy osebe. Stratili jeden z základných atribútov ľudstva – ich nezávislosť, samostatnosť a sebaurčenie. V dôsledku toho nemajú spoločenské postavenie; nie sú členmi žiadnej ľudskej komunity. Otroci sa oceňujú iba ako ekonomické investície, nie ako osoby. Sú to veci, kým slobodný človek má určitú nezávislosť, má právo na život; patrí do ľudskej komunity. Otok žije ako domáce zviera medzi ľuďmi, ale nepatrí do ľudskej spoločnosti. Z toho vidíme silnejší dôvod na ocenenie slobody. Je základom ľudskej dôstojnosti, požiadavky, s ktorou sa má zaobchádzať s rešpektom. (Schmitt, 2009)

⁵ Ako však upozorňuje R. Schmitt (2009), je ťažké stanoviť hranice medzi slobodou jednej osoby a slobodou inej osoby a táto hranica sa zriedka stanovuje bez vážnej kontroverzie. Žiadny z týchto limitov nie je taký zrejmý, že by sa o nich nikto nehádal. Žiadna z nich nie je nemenne „vsadená do kameňa“. Všetky tieto limity sa časom menia, čo je dôsledkom vyjednávania medzi konfliktnými záujmami.

zmysle, aby bola možná ich vzájomná spolupráca. Život v spoločnosti si jednoducho vyžaduje regulované vzťahy medzi jej jednotlivými členmi, čo nevyhnutne vedie k limitovaniu osobnej slobody u všetkých príslušníkov spoločnosti. Človek žijúci v spoločnosti by si mal uvedomiť, že nemôže konať úplne nespútane, ako by mohol konať vtedy, ak by žil bez spoločnosti iných ľudských bytostí. Politická sloboda teda neznamená len individuálnu slobodu a možnosť konať v rámci politického systému, ale taktiež limitovanie časti osobnej slobody jednotlivca štátnou mocou. Niektoré individuálne slobody musia byť obmedzené napríklad z dôvodu koordinovania členov skupiny v používaní nejakého dopravného prostriedku, ku ktorému dochádza, keď sa prijalo pravidlo, podľa ktorého motorové vozidlá musia jazdiť po pravej strane cesty. V iných prípadoch sú určité obmedzenia osobných slobôd nevyhnutné pre zachovanie dobra skupiny proti tým členom, ktorí nerešpektujú stanovené pravidlá, normy či zákony. Jednoducho vyjadrené, v spoločenskom živote existuje široká škála limitov individuálnych slobôd a ospravedlnenie pre mnohé z týchto limitov je pochopiteľné. Na druhej strane, politické slobody občanom garantujú určitú mieru autonómie voči štátnej moci. Politické slobody možno teda chápať ako určité garancie pre občanov pred neoprávnenými zásahmi zo strany štátnej moci. Tieto záruky politickej autonómie jednotlivcov nesmú byť zo strany štátnej moci porušené ani potlačené.

V súvislosti s politickou slobodou je potrebné pýtať sa: dospeli sme k správnej rovnováhe medzi slobodou jednotlivca a spoločenským dobrom? Čo od politickej slobody vlastne očakávame? Aké praktické účely nám pomáha naplňať? Prečo je taká dôležitá? Existuje k nej nejaká alternatíva? Kto môže povedať, kedy sme oprávnení obmedziť osobnú slobodu „pre jej vlastné dobro“? Úlohu politickej slobody môžeme lepšie pochopiť v diskusii o takýchto a podobných otázkach. Sloboda sa totiž môže rozvíjať tam, kde je priestor na pluralitné politické diskusie a spory. Práve v súčasnosti, keď vo väčšej miere hrozí limitovanie rôznych individuálnych slobôd,⁶ by sa malo politicko-filozofické uvažovanie dôsledne zaoberať i touto ideou. Napriek tomu, aké výsostné postavenie tejto hodnoty v moderných spoločnostiach i politicko-filozofickej teórii prisudzujeme, nepanuje zhoda v jej chápaní. Rôzne politické prúdy a ideológie

⁶ Sloboda názoru, sloboda zhromažďovania sa, sloboda pohybu, sloboda vo vedeckom skúmaní.

deklarujú, že si ctia a ochraňujú myšlienky slobody. Diela súčasných politických filozofov obsahujú rôzne konkurenčné analýzy a interpretácie zmyslu slobody a sporov o jej meranie, distribúciu a rôzne inštitucionálne požiadavky. Konzervatívci, republikáni i marxisti tvrdia, že jedine oni sú tými pravými obrancami politických slobôd. Pojem sloboda je však kardinálny pre liberalizmus, ktorý hlása axiómu, že jednotlivcovi musí byť poskytnutý čo najväčší priestor k slobodnému konaniu a len následne, aj to len v najnutnejšej miere, môže byť štátom obmedzovaný. Podľa politických liberálov musia existovať jasne vymedzené sféry individuálneho života, ktoré nie sú regulované štátnym zásahom, takže jednotlivcom je ponechaná reálna možnosť voľby.

Konštatovali sme, že politológovia a filozofi s rôznymi morálnymi a politickými preferenciami si cenia ideu slobody. Myšlienku politickej slobody však interpretujú odlišnými spôsobmi. V súčasnej politicko-filozofickej teórii politickej slobody dominujú tri prístupy: 1) Rešpektovanie (vo väčšej či menšej miere) **Berlinovej** dištinkcie medzi negatívnou a pozitívnou slobodou (Berlin, 1997); 2) Rozvíjanie **MacCallumovej** kritiky **Berlinovej** dualitnej typológie a chápanie slobody ako triadického vzťahu (MacCallum, 1967); 3) Republikánske chápanie slobody ako ne-dominancie (Pettit, 1997; Skinner, 1998). Predkladané monotematické číslo si kladie za cieľ predstaviť problematiku rôznych reflexií súčasného chápania politickej slobody. V deviatich článkoch sa čitateľ zoznámí s rôznymi aspektami politickej slobody, ktoré autori tohto čísla spracovali z hľadiska minulých a súčasných mysliteľov, ktorí reflektujú pojem politickej slobody z rôznych pohľadov, či už sa jedná o **Isaiaha Berlina**, **Geralda Cohena**, **Johna Rawlsa**, **Bernarda Williamsa**, **Patricka Deneena**, **Axela Honnetha**, či **Erica Heinzeho**.

Ulrich Wollner, Jaroslav Ušiak

Literatúra:

- BERLIN, I. 1997. Dva pojmy svobody. In: KIS, J. (ed.): *Současná politická filosofie*. Přeložil M. Znoj, Praha: OIKOYMENH 1997, s. 47 - 99. ISBN 80-86005-60-7.
- HEYWOOD, A. 2005. *Politická teorie*. Přeložil Z. Masopust, Praha: Eurolinex Bohemia, 2005, 335 s. ISBN 80-86861-41-4.

- MacCALLUM, G. C. 1967. Negative and Positive Freedom. In: *The Philosophical Review*. Vol. 76, No. 3, 1967, s. 312 - 334. ISSN 0031-8108.
- PETTIT, P. 1997. *Republicanism : A Theory of Freedom and Government*. Oxford: Oxford University Press, 1997, 304 s. ISBN 0-19-829083-7.
- SARTORI, G. 1993. *Teória demokracie*. Preložili M. Oravcová, L. Kovačič, P. Baker, Bratislava: Archa, 1993. 512 s. ISBN 80-7115-049-5.
- SCHMITT, R. 2009. *An Introduction to Social and Political Philosophy. A Question-Based Approach*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, 2009, 263 s. ISBN 978-0-230-55276-0.
- SKINNER, Q. 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998, 142 s. ISBN 0-521-63876-3.
- WEISCHEDEL, W. 1999. *Skeptická etika*. Přeložil J. Karásek. Praha: OIKOYMENH, 1999, 166 s. ISBN 80-86005-84-4.